

IX Międzynarodowe Sympozjum Liturgiczne *Ad fontes liturgicos* (Kraków, 24–25 października 2018)

Przemysław Nowakowski CM

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

przemyslaw.nowakowski@upjp2.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-8402-3626>

W dniach 24 i 25 października 2018 roku w Krakowie odbyło się międzynarodowe sympozjum liturgiczne z okazji 50 rocznicy powstania Instytutu Liturgicznego. Sympozjum było równocześnie kolejną, dziewiątą edycją cyklu konferencji *Ad fontes liturgicos*, który Instytut Liturgiczny organizuje od 2010 roku wspólnie z trzema ośrodkami Europy Środkowo-Wschodniej: Ukraińskim Uniwersytetem Katolickim we Lwowie (Ukraina), Greckokatolickim Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Preszowskiego (Słowacja) i Greckokatolickim Instytutem Teologicznym Świętego Atanazego w Nyíregyháza (Węgry). W sympozjum wzięli udział przedstawiciele różnych liturgicznych ośrodków naukowo-dydaktycznych z całej Europy (10 krajów), którzy ukazali swój wkład w rozwój badań liturgii i formacji liturgicznej. Prelegenci reprezentowali różne Kościoły i tradycje liturgiczne: Kościół katolicki, Kościoły greckokatolickie i prawosławne. Konferencja odbyła się w budynkach Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy na Stradomiu.

Środa, 24 października 2018

Otwarcia sympozjum dokonali dyrektor Instytutu Liturgicznego w Krakowie ks. prof. Wiesław Przyczyna i prorektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ks. prof. Robert Tyrała, witając wszystkich uczestników, a w szczególności gości honorowych – arcybiskupa Igora Isiczenko z Charkowa (Ukraińska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna) i biskupa Damiana Zimonia z Katowic. Ksiądz prorektor Tyrała, związany z Międzuczelnianym Instytutem Muzyki Kościelnej, podkreślił znaczenie Instytutu Liturgicznego w Krakowie, który swoją działalnością już od 50 lat przyczynia się wydatnie do odnowy liturgii w Polsce.

Pierwsza sesja (Instytut Liturgiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie), której przewodniczył ksiądz dyrektor Przyczyna, poświęcona była aktywności naukowej i dydaktycznej katedr aktualnie wchodzących w skład Instytutu Liturgicznego. W pierwszym referacie ks. dr hab. Janusz Mieczkowski, adiunkt Katedry Historii Liturgii, przedstawił w zarysie 50-letnią historię instytutu, przypominając, że został on powołany do życia w 1968 roku przez kardynała Karola Wojtyłę w celu formacji liturgicznej duchownych i świeckich w duchu Soboru Watykańskiego II, by przyczynić się do efektywnego wprowadzenia w życie soborowej reformy liturgii. Z biegiem czasu instytut stał się ośrodkiem naukowo-badawczym i dydaktycznym działającym w ramach Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Zakres i tematykę badań liturgicznych podejmowanych przez instytut ukazała siostra prof. Adelajda Sielepin CHR i ks. dr hab. Jarosław Superson SAC (Katedra Teologii Liturgii) w referacie *Mysł teologiczna krakowskiego Instytutu Liturgicznego w posoborowym 50-leciu*. Siostra profesor przypomniała postać pierwszego dyrektora instytutu – biskupa Wacława Świerżawskiego († 2017). Zapoczątkował on badania z zakresu duchowości liturgicznej, która dziś obecna jest także w innych dziedzinach teologii liturgii rozwijanych przez krakowskich liturgistów, takich jak eschatologia i pneumatologia liturgiczna, inicjacja chrześcijańska, liturgika porównawcza. Ks. Superson zwrócił uwagę na ostatnio przeprowadzone studia dotyczące biblijnych źródeł *preces* liturgii godzin i kierunku zanoszonych modlitw. Prezentacje prac instytutu kontynuowali homileci: ks. prof. Henryk Sławiński (Katedra Komunikacji Religijnej) i ks. prof. Kazimierz Panuś (Katedra Homiletyki). Ks. Sławiński (*Homiletyka akademicka w Instytucie Liturgicznym – początki i rozwój*) nakreślił pola badawcze homiletów, którzy starają się przywrócić integralne miejsce homilii w liturgii zgodnie z wolą Vaticanum II, rozwijając następujące tematy: przepowiadanie i liturgia, homilia posoborowa, współczesny język religijny, retoryka, hagiografia. Ważną inicjatywą krakowskich homiletów z ks. prof. Przyczyną na czele było zorganizowanie studium homiletyczno-retorycznego dla księży, które znane jest i doceniane w całej Polsce. Ks. prof. Panuś (*Homiletyka seminaryjna w latach 1968–2018*) opisał metodologię wykładu homiletyki w krakowskim seminarium diecezjalnym, która obok aspektu teoretycznego (historia, teologia, metody przepowiadania), obejmuje także ćwiczenia praktyczne (przygotowanie i wygłaszanie homilii).

W czasie drugiej sesji symposium (*Atenea Rzymskie*) wystąpili reprezentanci trzech instytucji liturgicznych z Rzymu. Ksiądz dr Giuseppe Guerra CM,

redaktor międzynarodowego periodyku „Ephemerides Liturgicae”, przedstawił historię rzymskiej Akademii Liturgicznej (*Accademia Liturgica a Roma dal 1840 al 1970*). Akademia ta została powierzona w 1840 roku włoskim księżom misjonarzom i przez ponad sto lat była ważnym ośrodkiem studium i formacji liturgicznej. Przekształceniu uległa po Soborze Watykańskim II i chociaż dziś już nie istnieje, za jej kontynuację można uważać Wincentyńskie Centrum Liturgiczne (Centro Liturgico Vincenziano) i czasopismo „Ephemerides Liturgicae”.

Działalność Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie (*Anselmianum*) scharakteryzował obszernie jego dyrektor – prof. Jordi Augusti Piqué i Collado OSB (*Papieski Instytut Liturgiczny w Rzymie 1961–2018: przeszłość, dzień dzisiejszy i wizja przyszłości*). Styl działania instytutu określił jako benedyktyński, naukowy, integralny, dialogiczny. Aktualne projekty tej słynnej uczelni liturgicznej oparte są na współpracy z uniwersytetami świeckimi (podwójny doktorat) i na dialogu z innymi Kościołami (różne rodziny liturgiczne). Liczba studentów dochodzi do 500 (64 przewody doktorskie). Instytut prowadzi aktywną działalność wydawniczą (kilka serii publikacji z czasopismem „Ecclesia Orans” na czele). Kontynuowany jest wysiłek tworzenia teologii liturgicznej w duchu reformy Soboru Watykańskiego II rozpoczęty przed laty przez Cipriano Vagagginiego OSB.

Trzecim prelegentem z Rzymu był ks. dr Alberto Vernaschi, dyrektor Wincentyńskiego Centrum Liturgicznego (CLV), który omówił jego działalność na polu liturgii (*Wincentyńskie Centrum Liturgiczne w służbie nauk liturgicznych*). Centrum przez niego kierowane ma status państwowego stowarzyszenia dla wspierania studiów i ruchu liturgicznego poprzez publikacje o tematyce liturgicznej. Centrum publikuje regularnie czasopismo naukowe „Ephemerides Liturgicae”, z którym związana jest seria wydawnicza *Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia* (BEL), licząca dziś już 188 tomów różnych studiów z dziedziny liturgii. Wśród autorów opublikowanych prac znajdują się nazwiska wybitnych specjalistów takich jak Annibale Bugnini CM, Carlo Braga CM, Enrico Cattaneo, Vincenzo Raffa, Enrico Mazza, Markus Tymister.

Po zakończeniu drugiej sesji w Muzeum Historycznym Księży Misjonarzy odbyło się uroczyste otwarcie dwóch wystaw towarzyszących sympozjum: 1) *Misterium liturgii* (kurator ks. dr Wacław Umiński CM) – cenne paramenty liturgiczne ze skarbca misjonarzy na Stradomiu; 2) *Misterium codzienności* – obrazy artystki Katarzyny Makieły-Organisty inspirowane liturgią

(wystawa zorganizowana przez Instytut Historii Sztuki i Kultury Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie).

Popołudniowa sesja trzecia (*Ośrodki badawcze Europy Środkowej*) zebrała prelegentów z uczelni współorganizujących sympozja *Ad fontes liturgicos* z kręgu Kościołów greckokatolickich. Ks. dr hab. Marcel Mojżeś z Greckokatolickiego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu z Preszowa na Słowacji mówił o *Znaczeniu podejścia teologicznego i duchowego w procesie odnowy liturgicznej w Kościele greckokatolickim na Słowacji*. Ks. prof. Wojciech Bohać z tejże uczelni przedstawił historię przywrócenia przez słowackich grekokatolików tradycyjnej wschodniej praktyki wspólnego celebrowania trzech sakramentów inicjacji (*Pełna inicjacja w Greckokatolickiej Metropolii Preszowskiej*). Diakon János Nyirán z Instytutu Teologicznego z Nyíregyháza (Węgry) przedstawił temat *Od błędnej praktyki aż do odnowy postęgi diakonatu w tradycji Kościoła Greckokatolickiego na Węgrzech*.

Na zakończenie pierwszego dnia obrad uczestnicy konferencji wzięli udział w uroczystej mszy świętej dziękczynnej za 50 lat Instytutu Liturgicznego, której w kościele św. Marka (przy pierwszej, historycznej siedzibie instytutu) przewodniczył i homilię wygłosił bp Adam Bałabuch, przewodniczący Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski. Oprawę liturgiczną i muzyczną mszy przygotował Międzyuczelniany Instytut Muzyki Kościelnej (ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ).

Czwartek, 25 października 2018

Czwarta sesja (*Ośrodki badawcze Europy Zachodniej i Południowej*) zaprezentowała liturgiczne ośrodki badawcze z Europy Zachodniej. Ks. dr Olivier Praud z Wyższego Instytutu Liturgicznego w Paryżu ukazał, jak z analizy procesu celebracji wyłania się teologia liturgii (*Teologia celebracji. Refleksja nad „ars celebrandi” 50 lat po Vaticanum II*). Jednym z aktualnych zadań tej teologii jest refleksja nad autentycznym aktem wiary, który pomaga zrealizować liturgia (*sakramentalność aktu wiary*).

Dyrektor Niemieckiego Instytutu Liturgicznego z Trewiru ks. prof. Marius Linnenborn wygłosił referat pt. *Historia i znaczenie Instytutu podczas odnowy liturgicznej i jego dzisiejsza rola w krajach niemieckojęzycznych*. Instytut Liturgiczny, utworzony w 1947 roku, prowadząc aktywny apostołat liturgiczny, przyczynia się do dalszego rozwoju i upowszechniania idei ruchu

liturgicznego. W poważnym stopniu przyczynił się on do realizacji posoborowej reformy w Niemczech poprzez redakcje nowych ksiąg liturgicznych w języku narodowym. Publikuje dwa czasopisma: „Gottesdienst” (o charakterze pastoralnym) i „Liturgisches Jahrbuch” (o charakterze naukowym).

Ks. prof. Jaume Gonzáles Padros z Wyższego Instytutu Liturgicznego z Barcelony, aktualny przewodniczący Hiszpańskiego Stowarzyszenia Wykładowców Liturgiki, mówił o teologii liturgii Romano Guardiniego w referacie *Liturgia od wewnątrz. W stulecie „Ducha liturgii” Romano Guardiniego*. Wyjaśniając rozumienie aktu liturgicznego przez Guardiniego, przybliżył zasady jego oryginalnej metody badania liturgii.

Instytut Nauk Liturgicznych we Fryburgu szwajcarskim przybliżył uczestnikom konferencji jego absolwent dr Fiorentin Crăciun w wystąpieniu pt. *Źródła i teologia liturgii w Instytucie Nauk Liturgicznych we Fryburgu*. Specyfiką Instytutu jest badanie liturgii zachodniej i wschodnich oraz praca w dwóch językach (niemiecki i francuski). Powstanie Instytutu Nauk Liturgicznych w 1999 roku poprzedziła działalność Katedry Nauk Liturgicznych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Fryburskiego. Instytut prowadzi intensywne badania źródeł liturgicznych i publikuje ich rezultaty w dwóch seriach wydawniczych: *Spicilegium Friburgense* i *Spicilegii Friburgensis Subsidia*. Od 1996 roku we Fryburgu pod kierownictwem prof. Martina Klöcknera ukazuje się międzynarodowy periodyk „Archiv für Liturgiewissenschaft”.

Dr Fiorentin Crăciun odczytał referat nieobecnego na konferencji profesora André Lossky’ego z Instytutu Teologii Prawosławnej Świętego Sergiusza w Paryżu pt. *Tygodnie liturgiczne Świętego Sergiusza w Paryżu i ich wkład w odnowę liturgiczną*. W swoim tekście prof. Lossky opisał naukowo-dydaktyczną działalność paryskiego Instytutu Świętego Sergiusza, koncentrując się na organizowanych przezeń od przeszło 60 lat tygodniach studiów liturgicznych – konferencji o charakterze międzynarodowym i ekumenicznym.

Prelegenci piątej sesji (*Ośrodki badawcze Europy Środkowej*) reprezentowali uczelnie ze Słowenii i Polski. Ojciec dr Nikolaaj Aracki Rosenfeld OCist z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Lublanie (Słowenia) przedstawił temat *Typologiczna lektura sakramentów. Serdeczne i żywe umiłowanie Pisma Świętego w dziele adaptacji liturgii (SC 24)*. Wyjaśnił, jak hermeneutyka typologiczna pomaga odczytać i zrozumieć historię zbawienia w kontekście liturgii, wychodząc od Starego Testamentu aż do jej wypełnienia w Nowym.

Prof. Bogusław Migut z Instytutu Liturgiki i Homiletyki z Lublina omówił badania liturgiczne prowadzone na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim

(*Liturgia jako „teologia prima”. Kierunki i najważniejsze osiągnięcia badań nad liturgią na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*). Już od 1918 roku ważnym kryterium badań liturgicznych w Lublinie było odnowienie aktywnego udziału wiernych w liturgii. W 1968 roku został utworzony Instytut Pastoralny, który składał się z dwóch sekcji: liturgicznej i homiletycznej. W 2009 roku powstaje Instytut Liturgiczno-Homiletyczny. Badania prowadzone są w trzech kierunkach: historycznym, teologicznym i pastoralnym. Najnowsze tematy podejmowane przez liturgistów lubelskich to relacje między słowem Bożym i liturgią, liturgią i nową ewangelizacją. W ramach „Prac Wydziału Teologicznego KUL” wydawane są „Studia Liturgiczne” (dotychczas 14 tomów).

Wystąpienie ks. prof. Erwina Mateji z Uniwersytetu Opolskiego pt. *Liturgia soborowa w kontekście tradycji śląskiej* poświęcone było działalności badawczej i edytorskiej Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej na Wydziale Teologicznym. Inauguracja tego instytutu w 2009 roku poprzedzona była długoletnią aktywnością badawczą opolskich liturgistów. W 1995 roku rozpoczęli oni wydawanie cenionego w Polsce półrocznika „Liturgia Sacra” pod redakcją ks. prof. Helmuta Sobeczki (obecnie redaktorem jest prof. Erwin Mateja). Prowadzone badania mają charakter interdyscyplinarny (liturgia, muzyka, sztuka) i uwzględniają zawsze lokalny, śląski kontekst. Miejscowi liturgiści pozostają także w ścisłej relacji z duszpasterstwem, stąd diecezja opolska może pochwalić się udanymi i awangardowymi realizacjami soborowej reformy liturgii w praktyce.

Ostatnia, szósta sesja sympozjum obejmowała ośrodki badawcze Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej (Ukraina z Zakarpaciem, Rumunia). Dr Cesar Login i ojciec Simeon Pintea (Wydział Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Cluj) zapoznali uczestników konferencji z aktualnym stanem badań i praktyką liturgiczną w Rumunii (*Tradycja i odnowa we współczesnej praktyce i badaniach liturgii w Rumuńskim Kościele Prawosławnym*). Rezultaty badań naukowych różnych ośrodków i instytutów teologicznych przyczyniły się w ostatnim czasie do rewizji ksiąg liturgicznych tamtejszego Kościoła prawosławnego. We współpracy z patriarchatem rumuńskim przygotowano programy studiów liturgicznych na poziomie podstawowym (seminaria) i wyższym (uniwersytety). Są także organizowane sympozja i spotkania księży diecezjalnych i zakonników w celu pogłębienia życia liturgicznego. Najnowsze wysiłki liturgistów rumuńskich zmierzają do odnowienia i ożywienia celebracji Liturgii godzin w parafiach.

Ojciec dr Avhustin Solansky z Akademii Teologicznej w Użgorodzie (Ukraina Zakarpacka) przedstawił temat *Odnowa własnej tradycji liturgicznej w Greckokatolickiej Eparchii Mukaczewa jako klucz do odkrycia jej oryginalnej duchowości*. Prelegent pokazał na kilku przykładach, jak w Katolickim Kościele Rusińskim tradycji bizantyjskiej obecne są elementy innych tradycji liturgicznych, przede wszystkim łacińskiej. Zauważył potrzebę poważnego studium historyczno-liturgicznego, które pomogłoby dobrze zbadać lokalną tradycję liturgiczną i rozeznać, które z wpływów zewnętrznych nie kłócą się z nią, ale stanowią o jej bogactwie. Należy przy tym brać pod uwagę wrażliwość wiernych Zakarpacia, których pobożność od wieków kształtowana jest zarówno przez tradycją wschodnią, jak i zachodnią.

Ojciec dr Vasyl Rudejko, kierownik Katedry Nauk Liturgicznych Katolickiego Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie, mówił o *Odnowie studiów liturgicznych w ukraińskim Kościele greckokatolickim*. Historia badania liturgii i wprowadzenia jej nauczania w system studiów teologicznych na Ukrainie ma swój początek w działalności reformatorskiej metropolity Andrzeja Szeptyckiego, kontynuację w pracach Uniwersytetu Świętego Klemensa w Rzymie i zwieńczenie – w powołaniu Instytutu Muzyki Cerkiewnej oraz Katedry Nauk Liturgicznych na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie. Katedra wydaje dziś serię *Liturgijni Dżereła* (Źródła Liturgiczne). Jest także aktywnym współorganizatorem międzynarodowych sympozjów *Ad fontes liturgicos*.

Sympozjum zakończyła debata poprowadzona przez ks. dr hab. Przemysława Nowakowskiego CM, profesora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w trakcie której prelegenci sympozjum próbowali odpowiedzieć na pytanie, jaka jest rola instytutów liturgicznych we współczesnym Kościele i jakie są perspektywy współpracy między różnymi ośrodkami studiów liturgicznych w Europie. Uczestnicy dyskusji podkreślili bogactwo poszczególnych instytutów i różnorodność ich działalności naukowej i dydaktycznej (J. A. Piqué i Collado). Każdy z instytutów jest dobrze zakorzeniony w swoim własnym kontekście kulturowym i eklezjalnym (M. Linnenborn). Nowym wyzwaniem staje się uwzględnienie wielokulturowości, która charakteryzuje współczesną Europę (O. Praud). Wszyscy zgodzili się, że istnieje potrzeba polepszenia komunikacji między poszczególnymi ośrodkami, która jest jeszcze słaba. Troską europejskich liturgistów powinno być kształtowanie studiów liturgicznych w duchu służby Kościołowi, a równocześnie zachowanie ich naukowego charakteru (J. A. Piqué i Collado). Wciąż aktualnym zadaniem

naszych instytutów pozostaje przygotowanie dobrych wykładowców i formatorów, a także umocnienie teologicznego wymiaru liturgii (J. González Padrós). Jubileuszowe spotkanie w Krakowie dało możliwość spotkania i owocnej wymiany między ludźmi zafascynowanymi liturgią z różnych krajów Europy (M. Mojzeš). Nasza droga *ad fontes liturgicos* jest ostatecznie drogą prowadzącą do Chrystusa, Pierwszego Liturga. Jego obecność podczas sympozjum była odczuwana, przeżywana, a także celebrowana w dziękczynnej Eucharystii (V. Rudejko). Sympozjum zgromadziło razem i zbliżyło do siebie, pewnie po raz pierwszy na taką skalę, ośrodki liturgiczne z Europy Wschodniej i Zachodniej (P. Nowakowski). Należy mieć nadzieję, że kontakty nawiązane w Krakowie między europejskimi liturgistami będą trwały w przyszłości i przyniosą dobre owoce współpracy dla dobra Kościoła w zjednoczonej Europie.